

שלמו אף פחות - 12-16 גרוש. מה אפשר היה לקנות בסכום זה? אל לנו להתאמץ ולהשוות לערכים של היום. מה שקובע כאן הוא כוח הקניה של הכסף דאז: בעד מיל מכרו לך 5 תפוזים (אם מישהו בכלל טרח לקנות תפוזים בשפע הפרי שסביבך). ארוחת צהרים ב'מטבח הפועלים' בת"א עלתה 5 גרוש. נסיעה לתל-אביב באוטובוס עלתה שניים או שלושה גרוש.

תקציב הכלכלה היומית לחבר בפלוגת "מחר" לא עלה על 26 מיל (האם ניתן לחשב סכום זה לאגורות של היום?). משפחת פועלים חקלאים (פועלי בנין השתכרו מעט יותר) הייתה צריכה להתקיים מארבע לירות לחודש. אך בהשוואה לרמת החיים של חברי הקבוצים, לרבות פלוגות העבודה בסביבה - הכנסה זו עוד הייתה סבירה; פלוגות העבודה במושבות לא הגיעו להכנסה ממוצעת זו. אולם לאחר כניסת איטליה למלחמה לצד הגרמנים, במאי 1940, דרכי ההובלה הימית לאירופה נחסמו וענף הפרדסים שותק. היציבות היחסית בשוק העבודה פינתה את מקומה לאבטלה ואי הוודאות. ולא זו בלבד: רבים מבין בעלי הפרדסים לא היו מסוגלים לעמוד בהחזקת החלקות במשך שנות המלחמה ובהעדר הכנסה שוטפת, בתום המלחמה פרדסים לא מעטים נעזבו ונעקרו - לרבות חלקות הפרדסים הקטנים של הפועלים. רק למי שהיו רזרבות מספיקות, לגשר על שש שנים של חוסר הכנסה, החזיק מעמד.

הקוניונקטורה הקצרה, שהישוב היהודי נהנה ממנה, נסתיימה עם פרוץ מאורעות 1936. האבטלה גדלה והירידה מן הארץ הגיעה לממדים של בריחה. אנשים חזרו לאירופה, לרבות פולין - עוד ב-1938, האוניות לאירופה היו מלאות יורדים - למוות. מובן שמצב זה לא היה עשוי להפיג את המתוחות הקיימת בין נותני העבודה והפועלים ושורשיה לא בניגודי אינטרסים כלכליים בלבד. הניגוד היה פוליטי ביסודו, היות ושני הצדדים נמנו עם המחנות היריבים בתנועה הציונית. על כך אפשר לקרוא בספרים בנושא לימוד תולדות הציונות. מול המחנה החלוצי ששאף להגשים את "הסוציאליזם בימינו" עמד המחנה "הלאומי" שרצה בכלכלה ליבראלית אך תחילה בזכות לעבודה בלתי מאורגנת, בשכר עבודה ירוד - קרי: עבודה ערבית. פועל ערבי, במיוחד יוצא חורן, היה מוכן לעבוד גם בעד 10 גרוש. עבודה ערבית בפרדסים התנהלה כתחרות על חתיכת לקרזה התלויה בסוף השורה, שניתנה כפרס למגיע אליה ראשון. מועצת הפועלים הטילה חרם לא אפקטיבי על מעסיקי ערבים או פועלים בלתי מאורגנים. היו התנגשויות עקובות מדם, בהתערבותה הפעילה של המשטרה הבריטית. בכפר סבא הוכרע הקרב בעזרת מקלות טוריה. אולי נמצאת עדיין באיזו ספריה חוברת בשם "כפר סבא" מאת המשורר אברהם שלונסקי, שלקח חלק פעיל בצד הרעיוני של המאבק. רבים מבעלי הפרדסים לא ראו בעין יפה את העלייה החלוצית והיו מעדיפים פיתוח מבנה מדיני בנוסח הקולוניות הבריטיות באפריקה, בה יליד המקום היה לחוטב העצים ושואב המים תחת שלטונו המוחלט של האדם הלבן. לכן הקיטוב לא נשאר במסגרת סכסוך עבודה בלבד, אלא גלש בקיץ 1940 לשטח הביטחוני והקיף את כל השרון.

בטחון היה למושג מרכזי ביישוב היהודי בארץ ונושאו המרכזי היה עבורנו ההגנה. עוד בהיותנו גרעין הכשרה בחו"ל התבשרנו שירקנית פלוגת "מחר" נורתה ונהרגה כשירדה לעת ערב לסגור את המים בבאר שמחוץ למחנה. החבר שלה, שהתלווה אליה היה חמוש באקדח בלתי לגלי; הוא לא הצליח להגן על חברתו אך הספיק להרוג את הערבי התוקף. המשטרה הבריטית אסרה אותו מיד בחשד של רצח חברתו, אם כי גוויית הערבי נמצאה במקום. העניין סודר, כמקובל בימים ההם, בנתיבים פוליטיים. שנתיים קודם לכן נרצח חבר רמת הכובש באותו מחנה, כשעבד בלילה במאפיה. לכן מלכתחילה המושג "בטחון" במובנו הצבאי היה עבורנו קשור עם ארץ ישראל. רק שבוע היינו בארץ וכבר גויסנו לשורות ההגנה. זה החל בבדיקה רפואית פורמאלית בקופ"ח ובהרשמה והשבעה (כן השבעה, בנוסח חמור, שהעלה את המחויבות ל'הגנה' מעל כל מחויבות אחרת - אפילו לקבוצ; היה כאן ביטוי לסנטימנטים אנטי קיבוציים, ששררו ללא ספק גם במחנה הפועלי). כאחד המפקדים אני זוכר את שרייבמן, שכננו. המדריכים היו אנשי משטרת העזר, ביניהם 'הודי' 'יקה' בשם מנדלסון, שהציג עצמו כרס"ר לשעבר בצבא הגרמני - והתנהג גם בהתאם; הוא גער ב"טירונים" במיטב המסורת הפרוסית. לבחור מ"מחר", חובש כיפה, שלומיאלי במידה לא מבוטלת, צעק בעת תרגילי הסדר הבלתי נמנעים: "לילינשטיין, אל תעמוד כאן כמו בבית הכנסת!" - נזיפה מתאימה לכל מגרש אימונים גרמני. אז איש לא ערער על הגרסה.